

Universitätsbibliothek Wuppertal

Sexti Julii Frontini, Viri Consularis, Quæ Exstant

Frontinus, Sextus Iulius

Amstelodami, 1661

Ad fragmentum de limitibus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1185](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1185)

A D
SEXTI JULII FRONTINI,
V. C.

Fragmentum
DE LIMITIBUS.

Limitum prima origo]
Quale sit Fragmentum
hoc Limitaneum, quod
non unius quidem au-
ctoris, passim eruditi suspicantur;
non tam ipse me nescire profiteor,
quàm aliis hoc ipsum profitentibus
adsentiri me debere sentio. Ad il-
lud illustrandum, nos opellam quo-
que, tenuem licet, haud ingratam
tamen contulimus, neque omnino
nisi fallor inutilem. Quod si quis
iudicio nostro tribuendum censet,
is multum fallitur. Majoris operis
est, ex laceris variorum segmentis
integrum auctorè consuere. Quip-
pe passim collectanea sunt & spar-
sa Sybillæ folia. Sed extremam par-
tem, quæ de metatione per ferra-
mentum & gromam explicanda
tractat, Julio Frontino, sive Fron-
toni tribuunt Arcerianæ membra-
næ. In eodem fragmento decem-
pedæ sit mentio, quod ex alio ad-
textum est, & pro centone in vul-

gus volgatum. Ne quis ineptè
Frontinianum censeat, sed ex ma-
gno geodetarum naufragio parvas
quorundam tabellas. Tu mecum
judica Lector; &, quod istis ada-
gio dictum, ἀπορίσθησθε τὴν
οδὸν, id me voluisse cogita.

Ad disciplinam rusticam] Malè:
Etruscam legendum vidit acutissi-
mus Scriverius.

*Delubra in occidentem rectè spé-
ctare scripserunt*] Improbat illo-
rum opinionem, qui secus ac in
orientem templa fundanda erede-
bant. Vitruvius libro quarto, capi-
te quinto: Ædes autem sacræ Deo-
rum immortalium ad regiones,
quas spectare debent, sic erunt
constituendæ, uti, si nulla ratio
impedierit, liberaque fuerit pote-
stas, ædis signum, quod erit in cel-
la collocatum, spectet ad vespertinam
oculati regionem: ut qui adie-
rint ad aram immolantes aut sacri-
ficia facientes, spectent ad partem

C c cæli

coeli orientis, & simulacrum quod erit in æde. Et ita vota suscipientes contueantur ædem & orientem coeli. Ubi disciplinam cæremonie attingit, quâ in orientem spectabant, qui precabantur. Tertullianus Apologetico: *Sed & plerisque vestrum affectatione aliquando & cælestia adorandi, ad Solis ortum labia vibratis.* Prochoius monachus quidam in historia B. Joannis: οἱ ἃ ἀναστάντες & σταθέντες ἐν ἀνατολᾷ ἠτήσαντο Ἰανωβὶν τὴν ἀδελφὸν τῆς Κλεῖας δὲ χεῖρ ποιήσαι. Apulejus de quodam Ægyptio sacerdote libro secundo Milesiorum: *Tunc orientem adversus, & incrementa Solis augusti tacitè veneratus.* Latinus Pacatus Panegyrico; *Nam ut divinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora convertimus à quâ lucis exordium est: sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaveram, soluturus, id ratione tempus adspiciam, quo Romana lux capit.* Vide Clement. Alex. lib. VII. Στῶματ. & Plutarch. in Numâ.

Et à meridiano ultrâ Antica; citrâ, Postica nominaverunt] Festus: *Anticum & Posticum opponuntur.* Glossis *antica linea, Ἀγμιατῶ. Philoxen. antiqua, μεσημβεῖα. Δεξικῶς.* Perperam vir doctus *antica* restituit, qui veterem scribendi modum non intellexit. Varro: *In cælo templum dicitur, & ejus templi partes quatuor; sinistra ab oriente, dextera ab occasu, antiqua ad meridiem, postica ad septentrionem.*

Decumanus autem dividit agrum dextrâ & sinistra: Cardio, citrâ & ultrâ] Hinc exponendus

ager dextratus & sinistratus, citratus & ultratus: quorum nominum frequens mentio occurrit apud agrimensores. Siculus Flaccus: *inscriptiones itaque in centuriis sunt tales, dextrâ aut sinistra Decumanum totum; ultrâ citrâq; cardinem totum, assignatum illi tantum.* Sic autem loquebantur: *dextera & sinistra limitem:* pro, à dextera & sinistra limitis. Vide Vitruvium.

Et ut dupondium & duoviginti, quod dicebant antiqui, nunc dicitur dupondium & deviginti] Quidam veteres: *nunc dicitur dupondium & viginti.* Puto scribendum: *nunc dicitur dupondium & duiginti.* Duiginti pro viginti, ut dvis pro bis, duellum pro bellum, & alia veterum Latinorum. Sed impar ratio est in duodecimano & decumano. Ab horâ duodecimâ limitem duodecumanum appellarunt, ut qui ab ortu Solis ad occasum pergeret: nam illa hora diei est suprema, quâ Sol occidit. Sic sextam horam pro meridie posuerunt; sextaneos limites, qui ad meridiem spectarent. Quod non intellexisse videtur auctor, sive is Frontinus fuerit, sive Hyginus, qui ad verbum eadem expressa refert. Quemadmodum autem duodecumanum vocarunt eum limitem qui ab oriente ad horam duodecimam, id est, occasum dirigebatur: ita alterum, qui ex transverso currebat, à meridie ad septentrionem, nominaverunt cardinem, quia cardo mundi in septentrione est. Exinde patet, cur *duodecimanus* factus sit *decumanus.* In *dupondio* tamen hæc aliquatenus disparent. Nec enim *duocu-*

manum antiqui dixerunt pro decumanum, & duocem pro decem; ut duopondium pro dupondium. Duopondium vocarunt, quod duo pondus, hoc est, duas libras penderet; secundum Varronem & Plinium. Postea dictum est dipondium. Glossæ: *depondium*, δυνέμιον, pro dipondium. Græcus anonymus habet διπυώδιον. Καὶ τὸ διπυώδιον ὁμοίως ἀγρὸν δεκαμῶδες τέσσαρας. Nulla igitur ratio similitudinis est inter duopondium, duoviginti, & inter duodecumanum, ut inepte putarunt isti veteres agrimensores.

Vi in agro Campano, qui est circa Capuam] Infra de Coloniis: *Ager Campanus limitibus Gracchanis in jugera N. CC. Cardio in orientem, Decumanus in meridiem.* Hoc etiam notavit Hyginus; & de Vibonensi agro & Beneventano Frontinus.

Qua est in agro Vritano] Sic melius quàm *Vretino*, quod in aliquo offendimus. *Vritanus* est in veteri Inscripto, & Ὀυρίτωνος apud Apianum.

A quo dicunt Poëta limos oculos] Donatus: *Cum limi dicuntur obliqui generaliter; hoc tamen proprie de oculis dicitur.* Inde Græcis παραβάλλειν vel παραβάλλειν τὸ ὀφθαλμῶς: quod absolute dicebant Latini, *limis*, *limibus*, & *limulis* aspicere. Quintilianus libro secundo, capite tertio: *Quadam voluptate suffusi, aut limi, & ut sic dicam Venerei.* Apulejus Milesium secundo de Photide: *ad me conversa limis & morscantibus oculis.* Adamantius libro I. cap. ultimo: ἔνιοι δὲ τὰ μέγα τῶν βλεφάρων

καὶ δάκρυα, τὰ δὲ ἐκπερῶθεν ἀνασπῶσι, καὶ ἄμα ἰκλάπτουσιν, ἕς καὶ αὐτὰς μοιχρῶδες λέγων, ἔν αὐ ἀμάγετης. Varro apud Nonium: *multi enim qui limina intrarunt integris oculis, strabones sunt facti; habet quiddam ἑλκυστικὸν provincialis formosula uxor.*

Item limum cinctum, quod purpuram transversam habeat] Habebat enim in extremo purpuram limam. Isidorus: *Limus, cingulum, quo servi publici cingebantur, obliquâ purpurâ.*

Quod Græci Plectron appellant] Non plectron, sed πλέθρον, ut in aliis membranis. Glossæ vet. *arpennia*, scribo *arpentia*, πλέθρα. Nam *arpentium* pro *arvpendium* dicebant, quod est, χροῖον γεωμετρικόν. Suidas: πλέθρον τὸ ἑσπερὶς ἕκτον μέτρον, ὅπερ ἐστὶ πηχῶν ξη. Hero: τὸ πλέθρον ἔχει ἀκένως δέκα, πένδους Φιλεταικῆς ἢ ἕκτον Ἰταλικῆς ἢ ἕκτον ἑλλήσι. Est autem ἄνεκα vel ἀνεκῶς μέτρον δεκάπαιου Θεσσαλῶν εὐρημα, ut notat Apollonii Scholias.

Principium artis mensura in agendis positum est experimentis] Quis non videt inquinatissimam MSSorum γεωφῶτα? Optimus Scriverius primus restituit: *Principium artis mensoria in agendis positum est experimentis.* Scriptum fuit in Arceriano: *in agendis positum est experimento.* Legendum mutandâ literâ: *in agendis positum est experimento.* Infra: *Si fuerit ergo vallis, qua conspectum agentis exsuperet. Agens est agrimensor, qui limites ducit & rectoram agit, ut apud Hyginum: Plurimum enim agentibus*

præstat actuarii perpetua rectura.

Et incertam iuger a rerum enunciationem] Ille Scrivetius, & Salmastius: & incertam iugerum enunciationem. Eodem modo patile mendum supra notavimus: & mensura lateribus inseruimus: pro, mensuratoribus inseruimus.

Modum autem intra lineas clusum rectorum angulorum ratione subducimus: subjectas deinde in extremitatum parte areas, tangentibus nostrarum postulationum podisimis, suis lateribus adharere facimus, & adscriptis spatiis, suis finibus ipsam loci reddimus rationem] Arcerianus Salmasio inspectas: subjectas deinde extremitatum partes ad rectam gentium nostrarum postulationum podisimis suis adaramus. Ex quo illi rescribere visum: subjectas deinde extremitatum partes, ad rectum angulum, nostra postulatione podisimis suis adaramus. Indubiè vera sunt: podisimis suis adaramus, reliqua etiam minus adfecta. Podisimis suis adaratur area, cujus mensura per ara & calculos colligitur, sicut veteres consueverant agrimensores & geodeta, hodieque etiam quidam faciunt arithmetica imperitiores. In Gromatico Hygini: area pedes ad sedem sic quero: ara inter se deduco, partem tertiam deduco per as tertium! Inde apud Epaphroditum & Vitruvium Rufum, hæc ara semper sumitur pro numero dato. Quod semper cortex nec intellexit vit doctus, cujus illè membranæ fuère.

Et debet nominatim, quæ pars agri in potestate mensoris est abitura, rectorum angulorum ratione con-

stringi] Legitur in aliis membranis: debet enim numina quæque pars agri in potestate mensoris, & habitura rectorum angulorum rationem suâ postulatione consringi. Utræque contaminatissimam habent scripturam. Rectè feceris, si repositis: & debet minima quæque pars agri in potestate mensoris esse, & habitura rectorum angulorum ratione consringi. Hoc groma præstabat, hodieque squadra mensorum, quæ ὠλοχρημα groma est, ad exquadrandum agrum, rectisque lineis demetiendum, & rectis quantum potest angulis comprehendendum. In Glossis Gruma exponitur γράμων, βασιλικὴ γνώμη. Malè legit auctor Glossarum, γαυμα ὄρειου πεκτουκί. Omnino gruma legendum, vel groma, ὀπτρε τεκτουκί. In aliis: gruma, δίοπτρε, ἢ ἴ μέρερον. Inde grumari. Lucillius:

viamque (cit olim. Vis degrumari, ut castris mensore facta Grumat, μερερε, ἐξισί, exponitur in illo Glossario.

Quæ potius actus incensita imitationis effectum lateris longitudine aquet, & ferramento primo mutato, omnia indomita perpensa dirigere] Vellem reponeres certissimâ nostrâ conjecturâ: Quæ proprius actus inaccessibleis imitationis effectum lateris longitudinem aquet, & ferramento primo mutato, omnia indomita perpendiculari dirigere. Quæ sequuntur cornicula, capitula sunt, ut vocat vetus agrimensor, ex quibus perpendebant fila ponderibus expensa, id est, perpendicularia. Vitruvio sunt capita extrema chorobatis.

Et inter se comparata fila tenere

vias, ita perspicere] Melius editur in aliis impressis: & inter se comparata fila seu nervia sita perspicere. Pronum est & suo fundo restituere, & ita corrigere, fila seu nervias ita perspicere. Nervia sunt funiculi ex nervis, ex quibus rodus plumbi pendeat ad faciendum perpendiculum. Sed & nervia tertio genere usus est Varro apud Nonium.

Et ad omnes angulos signa ponere, qua normaliter ex rigore agantur] Nescio cur illud agantur, in cogantur eruditissimi viri mutaverint. Quasi non tam anguli normaliter agi, quam cogi dicentur, qui recti sunt, & ad normam perpendicularares. Signa illa manu ponebantur, eadem cum metis, quarum alibi meminit: conspectum metam saepe excedimus, & ex eo locustium rigorem conspiciamus. Signi positi frequens mentio est apud Hyginum Grammatico. Hero & λαμβανόμενον σημείον. Σησπελ & inquit, & λαμβανόμενον σημείον. Ubi σησπελ & est illa meta, quam πταγων ὀρέειν Græci vel ἀπερώρειν interpretantur. Nam ex quatuor rebus spectandis primò πταγων & ponit, ortum, occasum, septentrionem, & meridiem; deinde & σησπελ & in metæ acumen subiectum.

Posito deinde & perpensa ferramento, rigorem obsequendum maximo lateri dictare, & collocatis metis in alteram partem rigorem mittere, qui cum ad extremum pervenerit parallelon, primi rigoris exeat] Hæc inquinatissima sunt, nec in aliis exaratis aut impressis sincerius concepta. Torum igitur locum ex fibris partim, partim conjecturâ

sic emendandum jubet vir incomparabilis: posito deinde & perpensa ferramento maximo lateri dictare metas, & collocatis perticis in alteram partem rigorem secundum mittere, qui cum ad extremum pervenerit, parallelon primi rigoris excipiat. Libri viliores hæcenus exhibuerunt: maximo lateri dictare & collocatis metis, nullo sensu; Paulo meliores: maximo lateri dictare metas, & collocatis respectis: quod ultimum corruptum erat ex perticis. Eas perticas intelligit, de quibus paulo post: nam quoticens sine linea cultellamus, conspectum metamur excedimus, & festinantes ex eo locustium rigorem conspiciamus, tunc in illa quamvis exigua perticarum conversione non minus sit dispersio.

Per ipsam metis ad ferramentum appositis erit descendendum] Veteres edidi, dicendum, pro descendendum. Optime dictandum dicitur ὁ πρώτος στῶπιτος ille Salmasius. In alio fragmento agratio: Si tibi in agri quadratura dictanti flumen occurrerit, quod necesse sit varari: Dicitur metas agrimensor, qui rigorem positus metis dicitur per ipsam vallem. Sequentia sic idem emendat: cuius rigoris incessus, ut sit in contrario, aquæ applicat ante lineam ad capitulum pertica, equaliter ad perpendiculum cultellare debemus. Incessus rigoris, ut incessus limitationis, definitionis, apud Aggenum. Incedere limites aut rigores dicuntur, qui rectorâ suâ pergunt rigoris incessus, linea, quæ applicatur ad capitulum perticæ, sive fomiculus, quo rigorem perpenditur, & ad perpendiculum cultellatur.

Conspectum iterum saepe excedimus] Conspectum metarum, libri meliores.

In illam perticarum, quamvis exiguam conversionem non minus sit dissenso] Lego veteri lectione: in illa perticarum quamvis exiguâ conversione. Fallitur vir eruditus, qui perticas hoc loco, ut in illo Propertii, putat accipiendas pro decempedis:

Abstulit excultas pertica tristis o-
pes.

De mensuriis Poëta loquitur, quibus in Italiâ metabantur agros. Talem, *lineam* passim vocant Frontinus & agrimensores. Inde *χονίσις μετρέησις*. Posteriores Romani *arvipendium* nominarunt,

quod in glossis exponitur, *χείβος μετρέησις*. Noster autem *perticas* de groma, quæ est chorobates sive *ἀντοχέμη* numero multitudinis dixisse videtur. Glossæ: *Pertica χείβων*. Et conlocatis *perticis* in alteram partem rigorem mittere: quæ de mensurorum decempedis non sunt intelligenda. Nec enim earum operâ rigores mittuntur. Eas igitur intelligit regulas sive normas, ex quibus groma componitur. Eæ *perticæ* supra ferramentum conlocantur, & in omnem partem convertuntur. Sic gromam ferramento superponi dixit Hyginus, quæ super ferramentum movebatur. Sic *regulam collocari* *ἀντοχέμησις* Vitruvius & alii dixerunt.

FINIS NOTARUM,
IN FRONTINUM DE LIMITIBUS.

AD